

CROSS ROADS VERHAAL

Herenboerderij De Bunker uit Valkenswaard stuurt 'Het verhaal van de Boer' in als Cross Roads verhaal.

Het verhaal is geschreven door Marcel van der Pol in opdracht van Cross Roads voor de perspresentatie die heeft plaatsgevonden op 14 september 2017 te Valkenswaard.

Met vriendelijke groet,

Olga Jonk

Herenboerderij De Bunker
Nieuwe Waalreseweg 189
5552 EJ VALKENSWAARD

Het verhaal van de Boer

Bij Valkenswaard staat een boerderij met de raadselachtige naam Herenboerderij De Bunker. Uiteraard vraag je je dan direct af hoe de boerderij aan zo'n naam komt... De Bunker. Als je goed kijkt snap je het beter. Van buiten is hij opgebouwd uit rode bakstenen, vanbinnen daarentegen uit dikke betonnen muren. Buiten boerderij, binnen bunker? Maar waarom dan? Aan wie zou je dat kunnen vragen?

Ze zijn er nog, de oudere Valkenswaarders die het nog hebben meegemaakt, dat de boer van zijn land werd verdreven om dit bijzondere gebouw te kunnen bouwen. Maar ook zij weten niet alles.

Er gaan allerlei, soms de wildste, verhalen rond over oorsprong en doel. Vol spanning en griezel, op basis van duistere speculaties en oneindige fantasie. De enige die het werkelijke verhaal kent is natuurlijk de boer, Arnoldus Vossen, op wiens stuk land deze boerderij annex bunker werd gebouwd. De boer kan zijn verhaal niet zelf vertellen. Hij leeft niet meer. Daarom heb ik het op mij genomen hier zijn verhaal te doen. Ik heb mij zoveel mogelijk proberen in hem in te leven.

Wat maakte hij toen mee? Werd hij overvallen door het onvermijdelijke? Voor welke dilemma's kwam hij te staan? En wat waren de gevolgen? Luister, vergeet alle geruchten en speculaties.... dit is het verhaal van de boer.

Valkenswaard, 1943. Het einde van de oorlog is nog ver weg. De dromen over vrede en voorspoed zijn echter zeer levendig. Boer Arnoldus Vossen zit met zijn vrouw aan de keukentafel en samen maken ze plannen voor een stuk grond dat ze dichtbij de boerderij hebben kunnen kopen. Ze beschouwen deze daad als een voorschot op een betere toekomst. Rogge gaan we daar verbouwen, besluiten ze. Goed, degelijk roggebrood is voedzaam, belangrijk in deze magere tijden!

Dan schrikken ze op van een aanzwellend gebrom, alsof een grote colonne het erf op komt rijden. De boer en zijn vrouw haasten zich naar het raam in het voorhuis en kijken vanachter de gordijnen voorzichtig naar buiten. Het grootste deel van hun gezichtsveld wordt daadwerkelijk gevuld door een eindeloze rij vrachtwagens. Legervoertuigen, Duitse legervrachtwagens. In een oogopslag tellen ze er al meer dan dertig. En er komen er nog meer. Ze stoppen niet bij hun boerderij. Geen vrachtwagen slaat af om het erf op te komen. Zonder vaart te verminderen rijden ze verder ... tenminste voor een paar honderd meter ... en dan slaan ze af Grote wielen verwoesten de grond, die zo geschikt lijkt voor de teelt van rogge. De mond van de boer valt open. Zijn vrouw drukt haar gezicht in een plooï van het gordijn en smooert een kreet. Geen van beiden weten wat ze moeten doen. Dertig ... vijfendertig... veertig... nog meer vrachtwagens draaien hun pas gekochte stukje land op, parkeren de wagens achteruit tot ze keurig in gelid staan en beginnen dan uit- en af te laden. De boer en zijn vrouw zijn sprakeloos. Dit kán toch niet zomaar? Maar hoe protesteer je tegen zo'n enorme vijandelijke overmacht? Hoe je het ook wendt of keert, de Duitse bezetter heeft het hier tegenwoordig wel voor het zeggen. Protesteren kan de vreselijkste gevolgen hebben. Voor het geringste vergrijp pakken ze je al op en zie je misschien nooit meer je boerderij terug ... of nog erger! Er zingen in het dorp genoeg verhalen rond over strafmaatregelen met eenzame opsluiting, zonder eten, drinken of slaap, over marteling of standrechtelijke executies. Als je echter níets doet... als je doet alsof je neus bloed, dan...dan... ja wat dan? Dan ben je wel een stuk land kwijt dat je met je zuurverdiende geld hebt betaald. Een droom dreigt in duigen te vallen.

De boer kijkt naar zijn vrouw. Zijn vrouw staart terug, verwachtingsvol maar zwijgend.

Boer Arnoldus Vossen verzamelt moed en rent naar buiten. Nee, hij houdt zich in, vertraagt zijn pas en rustig als een heer die een kleine onduidelijkheid komt rechtzetten loopt hij de laatste meters naar zijn eigenste stuk land. Een bewapende wachtpost houdt hem tegen. De boer begint op kalme toon om opheldering te vragen (je moet tenslotte niet meteen al je kruit verschieten). De wachtpost reageert niet. Wellicht verstaat hij het Duits van de boer niet, of interesseert het hem niet wat een Nederlander hem vertelt. Achter hem duikt al snel zijn commandant op. De wachtpost salueert. De boer verzamelt nieuwe moed. Hij krijgt echter geen kans om iets zinnigs te zeggen. De commandant is duidelijk: "Wollen Sie tot denn?"

Dan weet de boer, protesteren heeft geen zin. Protesteren zou hem weleens zijn boerderij kunnen kosten, mogelijk voor hem en zijn vrouw het leven! Zijn stuk grond zal hij er in ieder geval niet mee terugkrijgen. De Duitsers zijn zonder meer n iets op zijn grond van plan, al heeft hij geen flauw idee wat dat is.

De boer verbergt zijn schrik achter een vage knik met het hoofd en draait zich om om naar huis te gaan. De vraag is nu alleen nog hoe.... met rechte rug of met gebogen hoofd. Met andere woorden heeft hij voldoende geprotesteerd? Heeft hij luid en duidelijk genoeg zijn beklag gedaan? In de ogen van de dorpsgenoten, die ongetwijfeld van een afstandje staan toe te kijken?? In de ogen van zijn vrouw? In zijn eigen ogen? Heeft hij zijn zelfrespect behouden? Ik heb het oprecht geprobeerd, zal hij later aan zijn vrouw verklaren. De prijs die wij dreigen te betalen als ik door zou zetten, is te hoog.

De boer en zijn vrouw blijven de gehele verdere dag vanachter het raam toekijken hoe de Duitsers na het parkeren en uitladen aan de eerste bouw- en graafwerken beginnen. Dit lijkt het einde van het roggeveld. Een deel van wat duidelijk genietroepen zijn richten een stevig hekwerk langs de randen van het roggeveld, een ander deel van de soldaten graaft sleuven. Tegen het einde van de dag is er nauwelijks nog iets wat zou kunnen verwijzen naar de oorspronkelijke plannen van de boer en zijn vrouw, de roggeteelt.

Dan zien de boer en zijn vrouw een soldaat in rustige zelfverzekerde pas hun

boerderij naderen. Een Feldwebel, zo te zien. Dat hebben de oorlogsjaren hen wel geleerd, Duitse rangen weten ze te herkennen. Het is wel een hele jonge Feldwebel. Nauwelijks reeds droog achter de oren, oordeelt de boer. Een kind nog, vult zijn vrouw aan. Vast nog nooit een meisje gekust of een scheermes gebruikt. Waar halen ze ze toch vandaan? De vrouw zucht. De boer schudt het hoofd. Zo jong! Dan moet de oorlog wel bijna voorbij zijn. Rechtstreeks onder de koe weggesleept om leiding te geven aan soldaten die misschien nog wel jonger waren dan hij. Een wanhoopsdaad. Dat kan niet anders. Het einde van de oorlog is nabij!

De bel gaat. De boer snelt naar de deur. Zijn vrouw hoort de Feldwebel met iets te hoge stem een slecht verstaanbare mededeling doen. Haar man ontploft. Ze hoort hem vloeken en bassen. Voorzichtig kijkt ze om een hoekje toe. De jonge Feldwebel blijft onverstoort. Hij opent de tas die schuin over zijn lichaam hangt en haalt een officieel uitziend document tevoorschijn. Hij duwt dat de boer in het gezicht. Die stikt, midden in een zin. De Feldwebel zegt wat. Als de boer niet reageert, herhaalt hij het langzaam en duidelijk articulerend. De vrouw spitst de oren. Een rilling glijdt over haar rug.

Wollen Sie tot denn? Dat is wat dat snotjong tegen haar man zegt. Wollen Sie tot denn? Dezelfde tekst die de commandant die ochtend ook al heeft gezegd. Ze gaat terug naar de keukentafel en laat zich op een stoel zakken. Wat kunnen zij nu nog doen? De dood voor hen die te veel belang aan bezit hechten.

Wat kon ik doen? zegt de boer als hij terug het huis in komt. De Feldwebel dringt zich achter hem langs naar binnen en inspecteert het huis. Geschikt voor de voltallige Duitse staf, oordeelt hij. De boer en zijn vrouw kunnen beter elders in de boerderij een slaapplaats zoeken. Hij grijnst niet eens. Hij schenkt zichzelf een glas water in en kijkt onbewogen naar de geschrokken boer en zijn vrouw. Inkwartiering, zegt hij dan rustig. Kost en inwoning tot nader order. Hij legt het inkwartieringsbevel op tafel en verlaat de boerderij.

De komende dagen, weken, maanden is het op het voormalig beoogde roggelveld een drukte van belang. Er zijn eindeloze rijen van komende en

gaande vrachtwagens en soldaten, van afgeleverde en gebruikte materialen. Binnen de opgerichte stevige hekken, ruim voorzien van prikkeldraad en zoeklichten verrijst een uiterst curieus bouwwerk. Op het eerste gezicht lijkt het duidelijk. De zware betonnen muren doen een bunker vermoeden. De vele rode bakstenen, bijna dezelfde als die voor de boerderij van boer Vossen zijn gebruikt, wijzen in een hele andere richting. Dan hebben we het nog helemaal niet over de vreemde materialen die half verborgen achter opgetaste stenen komen te liggen. Het lijken op gewone hoge palen ... en toch weer niet. En wat zijn die halfronde...?

Als de boer weer eens in het dorp verschijnt wordt hij van alle kanten door nieuwsgierige mensen belaagd. Wat weet jij? Wat gebeurt daar?

Wat moet je dan zeggen? Wat kún je dan vertellen? Uiteraard kan de boer zeggen dat hij heeft geprotesteerd. Hij heeft goed duidelijk gemaakt dat hij het er niet mee eens is! Dan knikken de mensen. Natuurlijk, zo eentje is Arnoldus wel. Ze begrijpen natuurlijk ook wel dat een protest weinig zin heeft. De Duitsers zijn de bezettende macht. Voor het minste of geringste... De boer staart gepijnigd in de verte alsof hij de confrontaties opnieuw beleeft. De dorpsbewoners kloppen hem medelevend op de schouders. Hij heeft het toch maar gedaan en de dood in de ogen gezien.

Dan komt een dorpsgenoot op een lumineus idee. Nu de Duitse staf toch bij hem en zijn vrouw zijn ingekwartierd, nu zij hen dagelijks om zich heen hebben, ook als ze moe zijn en minder op hun qui-vive... dan moet het toch mogelijk zijn om een praatje aan te knopen, een grapje te maken en tussendoor heel subtiel de juiste ogenschijnlijk onschuldige vraag te stellen? Jij zou daardoor de vrede een stuk dichterbij kunnen brengen, Arnoldus Vossen! vult een ander aan. Wij weten de juiste kanalen om de informatie door te geven. Die Duitsers zijn hier niets goeds van plan, dát is wel zeker.

Boer Arnoldus zwijgt, weet niet wat hij moet zeggen. Ze vragen wel véél van hem. Hij en zijn vrouw zetten hiermee wel hun eigen leven op het spel. Eén verkeerd woord, en... Wollen Sie tot denn?

Hij haalt bedachtzaam zijn schouders op, knikt wat vaag met zijn hoofd en mompelt iets onduidelijks, dat voor de goede verstaander op een Ja lijkt. Als

hij terug gaat naar de boerderij merkt hij dat zijn dorpsgenoten hem onopvallend opvallend nakijken. Hij hoort hun stemmen.... "Daar gaat-ie, Arnoldus Vossen. Zo'n stille man. Maar nú.... Dit zou je nooit achter hem hebben gezocht. Recht in het gezicht van de bezetter een Nee! verkopen. Zouden wij dat durven? Weet niet... Arnoldus is een held, een èchte held. En echte helden weten, àls zij met het onvermijdelijke worden geconfronteerd, wat ze dan moeten doen. Arnoldus Vossen, onze wijze held.

Terwijl de Duitsers in hoog tempo de roggeakker veranderen in een grote bouwput, waaruit stap voor stap een gebouw met twee heel verschillende gezichten oprijst, zitten de boer en zijn vrouw bijna elke avond aan tafel met een groepje Duitse officieren. Die zijn netjes en beleefd. Ze spreken zelfs een klein woordje Nederlands. Ze helpen bij de afwas en bij het drinken van de plaatselijke sterke drank. Ze babbelen mee over het weer, de landbouw, de bouwvoorwaarden. Over dat laatste enkel in vage termen en nooit over wat ze er mee voor ogen hebben. Kortom, zij zijn uiterst terughoudend en zwijzaam als het over werkelijk belangrijke onderwerpen gaat.

Op een ochtend zit de boer op een stoel voor het huis en kijkt naar de activiteiten op zijn voormalige stuk grond. Hij heeft nog steeds geen enkel idee, wat ze daar van plan zijn... behalve dan dat het een duister plan van de bezetter is en dat daar dus nooit iets goeds van kan komen. Maar wàt...!? Wie bouwt er achter hoge, bewaakte hekken nu iets dat uit zulke verschillende bouwmaterialen bestaat? Wat willen ze hier... van hem? Waarom laten ze niks los, zelfs niet als ze gezellig met de boer en zijn vrouw langzaam maar zeker aangeschoten raken?

Hoe de boer deze ochtend precies tot een drastisch besluit komt blijft in het ongewisse. Misschien heeft hij er schoon genoeg van dat hij al maanden aardig tegen de Duitsers doet (moet doen!) en desondanks geen spat is opgeschoten. Ze hebben zelfs geen flard relevante informatie losgelaten. Misschien durft hij zijn mede-Valkenswaarders niet goed meer onder ogen te komen zonder het geheim van het bouwsel op het roggeveld te hebben opgelost. Elke keer als hij het dorp bezoekt wordt hij van alle kanten belaagd en bevraagd. En wat moet hij zeggen? Dat hij nog steeds niets heeft ontdekt? Komt hij wellicht in de verleiding om dan gewoon maar iets te

zeggen, een verhaal te verzinnen, om de honger naar informatie te stillen? Ze noemen hem al lang geen 'held' meer. Hij meent al een paar maal 'bangerik', 'domoor' en 'lafaard' te hebben gehoord. Nog even en iemand zal nog een stap verder gaan. 'Verrader' zal hij worden genoemd, hij Arnoldus Vossen, een landverrader! Ondenikbaar! Alleen maar omdat hij niet bereid is te sterven voor een stukje bouwland? Omdat hij inkwartiering heeft geaccepteerd? Die heeft hem anders wel de gelegenheid gegeven om hen op subtiele wijze proberen uit te horen. Dat is dan niet gelukt... nòg niet gelukt... maar dat komt niet door hem! Zij zijn zo gesloten als oesters! Waarom begrijpen ze niet dat goed spioneren rustig en voorzichtig moet gebeuren? Waarschijnlijk hoort de boer al in gedachten reeds de redematies van de ongeduldige in het dorp. Die Arnoldus, hè, die doet wel alsof hij de Duitsers heeft willen tegengehouden, maar hij heeft wel geaccepteerd dat ze zijn land afnamen. Hij heeft wel ingestemd met inkwartiering. Hij èn zijn vrouw hebben wel avond aan avond voor die mannen gezorgd, hen vermaakt, verwend. Het kan niet anders of op den duur moet een soort van vertrouwensband zijn ontstaan. Waarschijnlijk heult die Arnoldus inmiddels met de vijand. Ja toch? Heeft hij ooit ook maar iets zinvols uit hen gekregen en en aan ons doorgegeven? Nee toch? Nou dan!

Kortom boer Arnoldus Vossen neemt deze ochtend een draconisch maar heimelijk besluit. Hij vertelt niemand iets. Hij volgt gewoon de routines van alledag en wacht tot de avond valt. Het is herfst en vochtig koud. De lucht is donker. Zware wolken verduisteren de maan. Het waait precies voldoende om ongewenste geluiden te maskeren. De boer slipt uit bed, kleedt zich aan in donkere, warme kleren plus lange regenjas en verlaat het huis. Het begint te regenen. Omzichtig nadert hij zijn voormalige roggeveld. Het hek is hoog. De zoeklichten branden fel. Geen wachter is echter bereid in dit weer de lampen te bewegen over het omringende landschap. De wachters staan in kleine groepjes vlak onder de wachttorens, de hoofden diep weggedoken in de opgeslagen kragen van lange legerjassen. Zelfs de honden zoeken beschutting voor zover dat mogelijk is. Deze nacht is eenmalig. Alle omstandigheden zijn gunstig voor de boer. Zo'n kans als nu krijgt hij nooit meer. Op veilige afstand kijkt hij zoekend rond naar een zwakke plek. Een gemiddelde spion zou op deze nacht niets bruikbaars hebben kunnen zien.

Boer Vossen echter kent zijn eigen grond van haver tot gort. Uiteraard weet hij een zwakke plek. In de buurt van de sloot, waar de grond wat afloopt en dicht begroeid is? Hier komt het felle schijnsel van de zoeklichten nauwelijks. Hij zal slechts een vage, nauwelijks zichtbare vlek zijn. Het hek, weet hij, is hier niet optimaal in de hellende grond verankerd.

Met een beetje geluk en veel lef moet het voor hem mogelijk zijn om binnen te dringen, te zoeken en te vinden wat hij nodig heeft en ongezien het gevaarlijke terrein weer te verlaten. Als de held die hij is, zal hij de volgende dag een uiterst belangrijk bericht voor ondergrondse en geallieerden in het dorp afleveren. Dankzij hem zal deze eindeloos durende oorlog een heel klein beetje eerder worden beslecht. Hij glimlacht, hij is overtuigd van zijn eigen nietigheid in het grotere geheel, maar toch... elke dag die je op de duur van de oorlog kunt winnen is meegenomen. Hij maakt zich klein en kruipt naderbij.

Achter hem hoort hij een korte kuch. Even houdt hij zichzelf voor de gek door het geluid als dat van een verkouden uil te herkennen. Dan wordt de kuch herhaalt, luider en langer en eindigt in een rokershoestbui. Achter hem, nauwelijks zichtbaar tegen de donkere lucht, maar zeer herkenbaar staat de Duitse commandant. Ter hoogte van zijn gezicht licht een paar maal het rode puntje van de Juno-sigaret op. De scherpe rookgeur is onmiskenbaar. Elke avond moet de boer in de keuken na de maaltijd daarvan meegenieten. Hij komt langzaam overeind. De commandant staat half van hem afgewend en staart al rokend voor zich uit in westelijke richting. Aan niets is te merken dat hij de ander heeft opgemerkt. De boer is besluiteloos. Weglopen alsof er niets aan de hand is, of de ander in een wanhoopspoging tegen de grond proberen te slaan? Hij gaat staan met de rug naar het hek en kijkt net als de commandant naar het westen, alsof daar vandaan alle heil moet komen.

Waarom de Duitse commandant doet wat hij doet, is een volstrekt raadsel. Hij moet in zijn eigen Duitse ogen het volste recht hebben de boer ter plekke neer te schieten of anders voor 3de graads verhoor op te sluiten. Is hij wellicht ook moe van de oorlog? Of heeft hij al een idee over het verdere verloop en wil hij nu reeds een goede indruk achterlaten? Misschien is hij gewoon moe, kan hij niet slapen. Misschien wil hij nog even genieten van

een sigaret voor hij een nieuwe poging doet in slaap te vallen. Morgen is er weer een drukke, zware dag.

Zonder de boer aan te kijken, rookt hij zijn Juno op en schiet deze tussen duim en wijsvinger in een boog de duisternis in. "Los!", beveelt hij zacht maar met een ijzeren klank in de stem. "'Komm! Geh Loss! Komm nie wieder her!" Dan draait hij zich om en loopt op zijn dooie akkertje terug naar de boerderij, de boer in totale verwarring achterlatend.

Ongeveer een jaar later, in het najaar van 1944, is Valkenswaard bevrijd. Het bouwsel op het voormalige stuk land van boer Vossen ligt er verlaten bij. De geruchten en speculaties over wat de Duitsers ooit met het gebouw van plan zijn geweest verstommen niet. Het zou een geheime zendmastlokatie zijn, om in de laatste hopeloze fase van de oorlog de commando's van de Führer dicht bij zijn troepen te brengen. Boer Vossen heeft immers zelf masten en schotelantennes gezien, toen hij op zijn heroïsche nachtelijke ontdekkingstocht wist door te dringen tot in het hart van het vijandelijke kamp.

Hijzelf wil nooit over zijn nachtelijke avonturen praten. Enkel het vermoeden van iets wat leek op zendmasten, wilde hij kwijt zonder een woord te reppen over hoe hij daarachter is gekomen. Een paar opgeschoten jongens uit het dorp hebben hem echter op een stormachtige nacht langs de hekken rond het roggeveld zien sluipen. Even later zien ze ook een zwaar bewapende Duitser hem volgen. De rest weten ze niet, maar een tijdje later hebben ze de boer wel haastig naar huis zien rennen. In het licht van de deurlantaarn zag hij er geschrokken en lijkbalek uit.

Boer Vossen blijft bij zijn verslag van wat hij denkt te hebben gezien. Hij wil ook geen enkele verdere zekerheid geven. Hij heeft gedaan wat gedaan moest worden en daarmee basta!

Na de oorlog doet het gebouw nog korte tijd dienst als douanepost. Daarna komt het definitief leeg te staan. Hiermee wordt het een geliefd doelwit voor puberale ontdekkingstochten. De dikke betonnen muren achter de rode bakstenen en het water in de laagste gedeelten van het gebouw roepen allerlei nieuwe geruchten en speculaties op. Vooral in de fantasie van de jeugd verandert de intentie van de Duitsers regelmatig. Nu is het een martelcentrum voor opstandige Brabanders, dan weer is het een geheime vooruitgeschoven post van Duitse speciale ondermijningstroepen. Als de geallieerden komen, hebben die Duisters hier nog een kans om ver achter de linies angst en terreur te zaaien.

Pas in de jaren negentig weten lokale amateurhistorici na gedegen onderzoek te ontdekken dat het eigenlijk een geheime af luisterpost was, veilig als een stevige bunker, onopvallend gecamoufleerd als herenboerderij. De historici weten nog toe te voegen dat Valkenswaard is uitverkoren vanwege de radiografisch gunstige ligging. En boer Vossen omdat hij met zijn boerderij en stukken land langs een rustige weg was gevestigd.

De boer en zijn vrouw leven allang niet meer. Zijn eigen boerderij, waar hij met zijn vrouw de ingekwartierde Duitse staf heeft moeten onderhouden is verdwenen. Niemand weet meer waar deze precies heeft gestaan. Die andere, de boerderij annex bunker staat er nog steeds en heeft nieuwe functie gekregen als B&B, vergaderlocatie en schatbewaarder van het verleden. Herenboerderij De Bunker herbergt alle verhalen van toen, van vreemde geruchten en wilde speculaties tot de waarheid en heet iedereen welkom om te kijken en te luisteren.

Als de verteller van "Het Verhaal van de Boer" zal ik mogelijk niet alle feiten helemaal correct hebben. Het gaat echter hier niet om de exacte waarheid. Zoals in elk persoonlijk verhaal gaat het erom hoe de hoofdpersonen de feiten hebben beleefd. Persoonlijke getuigenissen zijn zelden zonder fouten en vergissingen. Veel belangrijker is te beluisteren hoe mensen met de vragen en dilemma's op hun pad zijn omgegaan, en of de luisteraar zich daarmee in de gedachten, emoties en acties van de hoofdpersonen kan herkennen. Raken hun vragen en dilemma's jou? Wat zou jij doen als jij in hun schoenen stond?

Geschreven door Marcel van der Pol (www.KERIDWEN.nl) in opdracht van Cross Roads. Groningen/Boppard. Najaar 2017. © Keridwen & Marcel van der Pol.